

## **ВІДГУК**

**офіційного опонента на дисертацію Погасій Лілії Петрівни  
«Онтоантропологічні опції мови у сучасній культурі», поданої на  
здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі  
спеціальності 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури**

Мова має значення не лише для вираження думки, а й для її змісту. Зазначені аспекти істотно актуалізують аспекту багатоманітність мови – передовсім її функціонально-інструментальні ресурси, потенціал яких досі значною мірою нереалізований, задіяний недостатньо ефективно для повноцінного функціонування комунікативного простору. Поміж іншими, мова є одним із ефективних чинників запобігання дезорієнтації людини, зниження ризиків розвитку культурних та соціальних патологій. У цьому зв'язку до надзвичайно актуальних тем сучасної філософської антропології та філософії культури належать ті, що торкаються проблем сутності й генеалогічних передумов мови, виникнення й розвитку мови у взаємопотенціуючому зв'язку з людським суспільством, когерентності мови та реального світу, впливу мови на мислення і духовний розвиток людства, природи мовних знаків, типології мовних форм залежно від способів їх відношення до об'єктів, співвідношення між природною та штучною мовами.

Дисертаційна праця Погасій Л.П., присвячена визначенню онтоантропологічних опцій мови у сучасних соціокультурних контекстах, є принципово важливим дослідженням для подальшої розбудови сучасної філософської антропології та для розуміння міри всезагальності й універсальності символічних смислів, нормативів, регламентацій, тобто наскільки тлумачення символу, яке є аксіоматичним в умовах однієї культури, цивілізації і аксіологічно-телеологічної системи координат, може розраховувати на безапеляційне сприйняття в умовах інших соціальних реалій.

У теоретичному аспекті тема дисертаційного дослідження Погасій Л. П. торкається надзвичайно важливої для сучасної філософської антропології проблематики онтоантропологічних характеристик мови у сучасній культурі. Усе це дає підстави віднести тему кандидатської дисертації Погасій Л. П. до таких, що відрізняються підвищеною теоретичною актуальністю та практичною значущістю.

Дисертаційне дослідження Погасій Л.П., в якому на основі методів антропологічної інтерпретації та антропологічної редукції, діалектичного, методу єдності історичного та логічного, дедукції, індукції, систематизації характеризується сутність мови як соціокультурного імператива, визначаються онтоантропологічні опції мови. Міждисциплінарний та системний підхід у поєднанні з цими методами надав можливість предметного розгляду мови як цілісного соціокультурного явища, елемента соціокультурної системи. Така комплексна методологічна програма (поєднання загальнонаукових та спеціальних методів) уможливила досягнення об'єктивності, цілісності, обґрунтованості й достовірності наукових результатів. Таке завдання є особливо актуальним для вітчизняних філософії культури та філософської антропології, адже сприяє розробці ефективних стратегій запобігання латентних конфліктів, пов'язаних з життєвою необхідністю опанування функціонального діапазону державної мови серед малоосвічених верств населення.

Варто зазначити, що обґрунтовуючи актуальність свого дослідження, Погасій Л.П., звертає увагу на те, що у наш час об'єктивно й закономірно зростає значущість дослідження мови крізь призму і в контексті виконання комунікативних функцій, міжкультурної та міжцивілізаційної взаємодії. Як слушно зазначає авторка, це сприятиме зняттю суперечності між універсалізмом і регіоналізмом у мовному габітусі особистості.

Поміж іншим, філософського роз'яснення потребують проблеми сутності й генеалогічних передумов мови, виникнення й розвитку мови у взаємопотенціуючому зв'язку з людським суспільством, когерентності мови

та реального світу, впливу мови на мислення і духовний розвиток людства, природи мовних знаків, типології мовних форм залежно від способів їх відношення до об'єктів, співвідношення між природною та штучною мовами тощо.

Поворот до цієї низки проблем, заданих метою та завданнями дисертації, характеризує Погасій Л. П як зрілого дослідника-філософа, який береться за відповідальну справу оновлення сучасної освіти. Адже, виклики глобалізації, становлення культури інформаційного суспільства обумовлюють зміни в комунікативних практиках. Тож, цілком можна погодитися з дисертанткою у тому, функціональна амбівалентність нормативних характеристик мови, з одного боку цементує суспільство і стабілізує національні культурні форми, а з іншого – виконує функції соціальної та культурної селекції за нормативними мовними характеристиками.

Усе це детально і всебічно аналізується у дисертації, аргументація якої є переконливою і ґрунтується на значному фактологічному матеріалі. Слід зазначити, що вдало обрана структура дослідження та влучно сформульовані назви розділів роботи, що вже при першому знайомстві з нею робить її досить прозорою для розуміння, а значить – відкритою для критичного аналізу.

Особливо заслуговує на схвалення звернення дисертантки до гострих питань відмінностей репрезентації і функціонування мови у просторі життєвого світу, а також на регіональному, національному та наднаціональному рівнях, адже перехід від одного рівня на інший передбачає збільшення відкритості мов і латентна тенденція взаємопроникнення мов у регіонах прикордоння. Ця теза дозволяє авторці зосередитися на обґрунтуванні пріоритетності завдання сучасного етапу інформаційного суспільства щодо мовно-мисленнєвої діяльності, а саме: розвиток системного мислення, вміння аналізувати ситуації вибору, виявляти, розв'язувати проблеми і упереджувати їх появу.

Характеризуючи фундаментальний аспект дисертації треба особливо відмітити перший розділ – *«Теоретико-методологічні підходи до дослідження мови як буттєвої складової соціокультурної сфери»* (с. 11-58). В цьому розділі здійснено порівняльний аналіз теоретико-методологічних підходів до мови як елемента соціокультурної системи. При цьому авторка обґрунтовує висновок, що взаємозумовленість і взаємовплив мови та суспільства обумовлені тією обставиною, що, з одного боку, сфера соціального завжди мислиться як результат взаємодії, конкуренції і протиборства деяких дискурсів, а з іншого, – мовна сфера визначається як така, на яку справляє істотний вплив статика і динаміка суспільної дійсності.

У роботі обґрунтовано, що функціональну природу мови слід розуміти і тлумачити значно ширше, ніж це здебільшого прийнято, виокремлюючи окрім комунікативної, пізнавальної, номінативної, мислетворчої, волюнтативної та емотивної функцій, ще й інші функції – зокрема, духовної екзистенції (сакральна функція). В коло цієї функції входить відчуття пізнання Духу через мову, концентрація Духу у слові, духовна спорідненість людини з іншими людьми у мові й через мову, духовний розвиток особистості й нації через мову і за допомогою неї. Мова формує соборне (єдине цілісне) духовне національне середовище у часі й просторі (с. 18). Неочевидне знання і неусвідомлювані інваріанти картини світу, які пов'язані з неочевидним знанням в мовних репрезентаціях, буквально вмонтовані в кожну людину рідною мовою. Вони визначають базові властивості ставлення до світу, накладають епістемологічні та онтологічні обмеження, які істотно відрізняються у різних мовах (с.22)

У кожному суспільстві мова є засобом накопичення, зберігання і передачі набутих знань. Тому суспільство та соціальні, економічні, культурні зміни, що в ньому відбуваються, так чи інакше впливають на мовну дійсність. У свою чергу, мова також впливає на суспільство. Між мовною та різними сегментами соціальної дійсності (світоглядним, аксіологічним, політичним, господарсько-економічним тощо) існує чіткий корелятивний взаємозв'язок і

взаємопотенціювання: руйнація одного з чинників такого тандему неухильно призводить до поступового сутнісного переформатування і переакцентування іншої складової. Особливо гостро ця проблема стоїть у суспільствах настогоняючої модернізації, до яких відноситься й Україна. Адже, мова не лише відтворює дійсність, а й творить її образ, вона є матрицею впорядкування, що пронизує хаос дійсності. У цьому сенсі вона є інформацією у її найбільш загальному, ідеальному розумінні. Мова постає необхідною комунікативною потребою, інструментом норміровання реальності та самоідентифікації, слугує засобом досягнення мети по реалізації людського буття в найрізноманітніших виявах (с. 24-25).

Розкриваючи сутність досліджуваної проблеми, у дисертації цілком слушно підкреслюється, що пріоритетне опанування мови країни свого майбутнього переміщення з метою заробітку не тільки відриває людину від національної і культурної причетності до держави, громадянином якої вона є, а й провокує екзистенціальні кризи, що знаходять прояв у світоглядній дезорієнтації, ізоляції, патологіях розвитку особистості. Наголошення на цьому аспекті є наскрізним у тексті дисертаційного дослідження Погасій Л. П.

У ході дисертаційного дослідження авторка наголошує, що соціокультурна зумовленість мови потребує застосування і вмілого використання синхронії та діакронії: якщо синхронія оперує горизонтальним зрізом мови, здійснюючи аналіз мовних явищ на одному часовому відтинку, то діакронія окреслює вертикальний формат мови, а об'єктом її аналізу є історичний розвиток, генезис мови. При діакронічному вивченні простежується весь шлях, який пройшов той чи інший структурний компонент мови (с. 38-

Як слушно наголошує авторка, при будь-якому визначенні концептуального змісту культури мова як така є основою культури. Вона акумулює і транслює кристалізований досвід мовної спільноти. Об'єктивні відмінності в умовах життя і практиці окремих мовних спільнот з усіма закономірними мовними розбіжностями не перевищують тієї частини

загального знання, в основі якого лежить однаковий досвід, мотивований інваріантною сутністю Homo sapiens. Спонукальним мотивом і пусковим механізмом еволюціонування епістем цілком виправдано можна вважати зміну статусу мови в культурі. Мова є лакмусовим папірцем, що відображує загальносуспільні і культурні зміни (с. 39).

Обґрунтованим є висновок авторки, що ментальний формат суспільства не лише визначає попит на ті чи інші форми вербалізації думки, наприклад, на риторику, ораторське мистецтво й красномовство в цілому - ментальна дійсність задає навіть стилеві й смакові деталі таких різновидів вербалізацій (с. 52-54, 61-70)

Особливе місце у дисертації відводиться осмисленню методологічного потенціалу комунікативного повороту, який розсовує соціокультурний простір завдяки присвоєнню культурного статусу архаїзмам та неологізмам, а також запозиченням, які визначають не тільки профіль субкультур, а й виступають індикаторами стагнації або модернізаційних проривів (с. 79).

Усе це робить дисертацію Погасій Л. П. актуальною, принципово важливою для розбудови вітчизняної філософії культури та філософської антропології. При цьому дисертація відповідає обраній спеціальності 09.00.04 - філософська антропологія, філософія культури.

Високо оцінюючи дисертаційну працю Погасій Л.П. хочу зробити деякі зауваження:

1.У дисертації недостатньо уваги приділено впливу культурно-цивілізаційних зрушень на мову, коли культурні інновації спонукають до активного мовотворення.

2. За межами дисертаційного дослідження залишився вплив мови на габітус людини.

3.У дисертації не розглянуто онтоантропологічний статус національної мови, хоча це є важливою проблемною лінією теми, заявленої дисертанткою.

4. Темпоральний аспект в аналізі онтоантропологічних опцій мови не виправдано ігнорується дисертанткою.

5. У дисертації не аналізується роль мови в механізмах продукування соціальної нерівності.

6. Позитивне враження від дисертації дещо зменшують неточності і стилістичні погрішності.

Але ці зауваження не впливають суттєво на загальну високу оцінку теоретичного рівня і практичної значущості дисертаційного дослідження Погасій Лілії Петрівни.

Дисертація пройшла належну апробацію, результати дослідження опубліковані у достатній кількості статей у фахових виданнях. Автореферат дисертації відповідає її змісту.

На підставі усього сказаного вище можна зробити висновок, що дисертація Погасій Л.П. **«Онтоантропологічні опції мови у сучасній культурі»** є завершеним, цілісним, самостійним дослідженням з високим рівнем наукової новизни, яке відповідає вимогам пп. 9, 11–14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, що дає підстави для присудження Погасій Лілії Петрівні наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00. 04 – філософська антропологія, філософія культури.

Доктор філософських наук, доцент

професор кафедри соціології

Факультету міжнародних відносин, політології та соціології

Одеського національного університету імені І.Я. Мечникова

А.В. Худенко



Вчений секретар ОНУ  
імені І. Я. Мечникова  
к. х. н., доцент  
Курандо С. В.